

Obecné zásady ukládání a ochrany sbírkových předmětů v depozitářích a ve stálých expozicích

Ukládání a ochrana sbírkových předmětů v depozitářích a ve stálých expozicích je věda. Je jí věnována dlouhá řada odborných publikací, článků v odborných časopisech, vydávají se učebnice, metodiky... Přesto tomu běžná praxe v mnoha muzeích neodpovídá, jak se o tom přesvědčujeme při kontrolách dodržování zákona č. 122/2000 Sb. a poznatky z kontrol budeme, samozřejmě neadresně, zveřejňovat. Někdy se zdá, že snad právě proto, že se jedná o téma tak často na vysoké odborné úrovni pojednávané, mají mnozí správci sbírek pocit, že se jich tato „věda“ netýká, protože pro její uplatňování nemají podmínky, tj. ani vybavení, ani školené zaměstnance, natož pak peníze. Přitom je ale zajímavé, že *mezi úrovní depozitářů, jejich vybavením a vzděláním zaměstnanců a úrovní uložení a ochrany není vždy přímá úměra*. Podívejme se proto na ukládání a ochranu sbírkových předmětů v depozitářích a ve stálých expozicích poněkud jinak a uvedme několik obecných zásad, kterými by se měl řídit správce sbírky, bez rozdílu, zda jde o muzeum „chudé“ s velmi skromným vybavením a jen několika málo zaměstnanci anebo o muzeum „národní“. Zjistíme pak možná, že ono to ukládání a ochrana sbírkových předmětů zase až tak velká „věda“ není, pokud nám neuniká jeho smysl a chováme se ke svěřenému majetku jako by to byl náš vlastní.

Proč to všechno děláme

Umět odpovědět na tuto otázku je klíčem ke všemu dalšímu. Až budete číst následující řádky, možná vás napadne, proč s takovou „banalitou“ obtěžujeme. Nedělali bychom to, kdybychom se opakovaně nepřesvědčovali, že je to potřeba. Tak tedy – ***pečlivé ukládání a ochrana sbírkových předmětů v depozitářích a ve stálých expozicích je jedním ze základních předpokladů, jak uchovat sbírku – jako jednu nedělitelnou věc hromadnou a veřejný statek – pro příští generace, tj. dlouhodobě, což nám nejen ukládá zákon, ale je to základní podmínka pro naplňování smyslu muzea, jímž je získávání poznatků o světě z hmotných dokladů a jejich zprostředkování a interpretace veřejnosti***. Pokud neztrácíme v běhu všedních dnů tuto „banalitu“ ze zřetele, má naše sbírka vyhráno, dokážeme se o ní postarat i v podmínkách skromných.

Musí to ale stát za to

Péče o sbírkové předměty a tedy ani úroveň ukládání a ochrany sbírkových předmětů v depozitářích a stálých expozicích, nemůže být dobrá, pokud nejsme přesvědčeni, že nejen sbírka, ale každý jeden sbírkový předmět ***za tu námahu stojí***. Říkáte si možná, že s „banalitami“ nedáme pokoj, ale... S prohrěšky proti řádné péči o sbírku a jednotlivé sbírkové předměty se nejčastěji setkáváme tam, kde sbírka není odpovědně tvořena, obsahuje balast, funguje spíše než jako sbírka jako „řízená skládka“ náhodně vybraných věcí. To, samozřejmě, muzejník ví nebo alespoň podvědomě cítí a přinutit se pak k pracné, každodenní péči o předměty, o jejichž významu pro sbírku – a pro příští generace – není přesvědčen, je těžké. Projeví se to např. při vyřazování předmětů ze sbírky z důvodu neupotřebitelnosti, když to, že byl předmět nevratně zničen, je často omlouváno tím, že *„vlastně neměl pro sbírku žádný význam, podobných je všude plno, jeho ztrátou sbírka nijak neutrpěla, restaurovat jej by bylo neekonomické...“* atp. Proč tedy ale ve sbírce vůbec zabíral místo? ***Péče o sbírkové předměty***

je tím kvalitnější, čím více je muzejník přesvědčen, že jejím zanedbáním skutečně vznikne škoda.

Sbirkám škodí „čekání na peníze“

Vzijme se do situace – kvalitní sbírka je zatím uložena v ne zcela vyhovujících prostorách, provizorně. Zasloužila by si nový, moderní depozitář, proto muzeum usiluje o rekonstrukci dosavadních depozitářů nebo dokonce o výstavbu nového objektu. Už to několikrát vypadalo, že budou práce zahájeny a v této situaci přece nemá smysl investovat peníze ani práci do drobných úprav starého depozitáře ani se příliš zabývat kvalitou uložení sbírkových předmětů, vždyť se budou už brzy stěhovat. To je ale chyba! Doba je zlá, investice se odkládají – a léta ubíhají... Nejen, že stávající depozitáře dál morálně stárnou, ale pro uložení sbírkových předmětů se nedělá ani to, co by se dělat mohlo a nebýt „čekání na peníze“ také dělalo. Vše se omlouvá tím, že je zbytečné utrácet např. za odvlhčovače nebo nové skříně, když v nových depozitářích bude přece klimatizace a moderní, posuvné regály a stejně zbytečné je „přerovnávat“ sbírkové předměty, když se budou stěhovat. Trvá-li ale „čekání“ několik let, může to stav sbírky velmi citelně poznamenat. ***Péče o sbírkové předměty by proto měla být vždy – v rámci aktuálních podmínek a možností – optimální.***

Způsob uložení sbírkových předmětů musí umožňovat optimální práci se sbírkou

Pokud neztrácíme ze zřetele „proč to všechno děláme“ (viz výše), nelze vnímat depozitář jako místo, kde jsou sbírkové předměty uloženy a dále se s nimi již nepracuje. Bohužel, ani nejmodernější depozitáře nejsou zárukou kvalitního uložení předmětů, když si toto neuvědomujeme. Co jsou platné moderní posuvné regály, když jsou v nich sbírkové předměty uloženy „nedobytně“, tj. tak, že je obtížné je vyhledat, při vyhledávání jednoho je třeba manipulovat s mnoha dalšími atp. ***Depozitář není jen vizitkou pasivní péče o sbírkové předměty, ale vypovídá také o tom, jak je sbírka využívána.*** Co je platné, že jsou např. paramenta uložena v moderních zásuvkových skříních, když dostat se k jednomu konkrétnímu předpokládá složitě hledat evidenční čísla a brát do rukou všechna? Co je platné, že např. staré tisky jsou uloženy v krabicích z nekyselého papíru, ale najít jeden konkrétní představuje úmornou práci a „prolistování“ mnoha dalších, protože evidenční číslo je umístěno pokaždé na jiné stránce? Je třeba vycházet z toho, že jakákoliv manipulace (při výběru předmětů na výstavu, při inventarizaci...) sbírkovým předmětům neprospívá a na způsobu uložení, volbě obalů, umístění evidenčních čísel atp. závisí, jak šetrná ke sbírkovým předmětům bude.

Ani nejmodernější systém monitorování podmínek v depozitářích a ve stálých expozicích sbírkové předměty před nepříznivými vlivy prostředí sám o sobě neochrání

Je potěšující, že se už jen málokdy setkáme s depozitáři, kde by nebyla žádným způsobem monitorována vzdušná vlhkost a teplota a stále častěji se tak děje s pomocí moderních systémů, které nejen měří, ale naměřené hodnoty samy archivují. Ne vždy ale dokáže kurátor sbírky nebo správce depozitáře uspokojivě odpovědět na otázku, co bude dělat, když systém ohlásí např. kritické zvýšení vlhkosti a snížení teploty. Někdy jen krčí rameny nebo odpoví, že „to nahlásí dál“. Řešení takové situace by mělo být uvedeno v „Režimu zacházení se sbírkou nebo jednotlivými sbírkovými předměty“, který je každý správce sbírky povinen

stanovit podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. g) zákona č. 122/2000 Sb. a měly by pro jeho realizaci být také vytvořeny podmínky. Správce depozitáře by měl vědět, jak podmínky v depozitáři regulovat (třeba jen „primitivním“ větráním), mít k dispozici mobilní odvlhčovač či zvlhčovač a vědět, kdy nezbude nic jiného než sbírkové předměty třeba i vystěhovat. **Pokud tomu tak není, jsou i nejmodernější monitorovací systémy jen „drahou hračkou“.**

Také stálá expozice je vlastně depozitářem

S podivem při kontrolách dodržování zákona č. 122/2000 Sb. zjišťujeme, jak malá pozornost je věnována prostředí ve stálých expozicích, na rozdíl od prostředí v depozitářích. Přitom ale i ve stálých expozicích jsou sbírkové předměty-exponáty uloženy dlouhodobě, třeba i více než deset let, uchovávány a vystaveny nepříznivým vlivům. Asi nejmarkantnější je rozdíl v ochraně před působením světla a prachu a kolísání teploty a vlhkosti v souvislosti s přítomností návštěvníků. Třebaže je zřejmé, že jen málokdy může být udržováno stejné prostředí v expozicích a v depozitářích, vždy je možné prostředí v expozicích optimalizovat. To se ale daří jen tehdy, pokud máme na paměti, že **„vystavování není omluvou pro omezení péče o sbírkové předměty“**. Přesto se setkáváme ale s žádostmi o vyřazení sbírkového předmětu ze sbírky z důvodu neupotřebitelnosti, která je zdůvodňována tím, že „dlouhodobým vystavováním, působením světla, prachu a hmyzu, byl předmět zcela zničen“. To je ovšem flagrantním porušením ustanovení § 9 odst. 1 písm. b) zákona č. 122/2000 Sb.

V depozitářích i ve stálých expozicích musí být zajištěna ochrana sbírkových předmětů před krádežemi, vloupáním a požáry

Tato ochrana nespočívá pouze v zabezpečení objektů a prostor, kde jsou sbírkové předměty uloženy, mechanickými a elektrickými systémy napojenými na centralizované pulty ochrany, ale také v přijetí opatření, která upravují přístup zaměstnanců ke sbírkovým předmětům a zmírňují následky krádeží a vloupání. Základními opatřeními jsou **stanovení „Režimu zacházení se sbírkou nebo jednotlivými sbírkovými předměty“** podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. g) zákona č. 122/2000 Sb. (depozitární řád, badatelský řád atp.), vydání dalších vnitřních norem, řádně vedená evidence sbírkových předmětů a řádně vedená inventarizace sbírkových předmětů. **Platí, že čím je sbírka lépe spravována, tím je také lépe zajištěna její bezpečnost.** Pro muzea a galerie je charakteristické, že většina krádeží, vloupání a požárů se stane za pasivní nebo aktivní spoluúčasti vlastních zaměstnanců. Předcházet je možné zejména té častější spoluúčasti, tj. té pasivní, která spočívá v absenci vnitřních norem, v absenci kontroly jejich dodržování a v tolerování obecného nepořádku.

Správce sbírky zodpovídá také za péči o sbírkové předměty dočasně poskytnuté k užívání jiným právníkům a fyzickým osobám

Správci sbírek zapůjčují sbírkové předměty pro vystavování jiným právníkům či fyzickým osobám v tuzemsku i v zahraničí pro vystavování a poskytují je k dočasnému užívání např. z důvodu jejich preparování, konzervování a restaurování nebo pro badatelské účely. **Poskytnutím sbírkových předmětů k dočasnému užívání jiné právníké nebo fyzické osobě se ale nezabavují odpovědnosti za jejich odpovídající uložení a ochranu.** Protože naplňovat tuto odpovědnost nemohou v těchto případech přímo, musí podmínky optimálního uložení

a ochrany sjednat smluvně a jejich dodržování podle možností také, hlavně v případě dlouhodobých zápůjček, kontrolovat.

Shrnutí

- Sbíрку, jako jednu nedělitelnou věc hromadnou a veřejný statek uchováváme pro příští generace jako nenahraditelný zdroj poznatků o světě.
- Proto by měla být tvořena tak, aby takovým zdrojem skutečně byla a nebyla pouze souborem „odložených věcí“.
- Péče o ní musí být tudíž za všech okolností – v rámci aktuálních podmínek a možností – optimální. Čekání na lepší podmínky, v jehož důsledku je péče o sbírkové předměty zanedbávána, sbírku ohrožuje.
- Depozitář není „trezor“, v němž je sbírka uložena, „aby byla“, ale místo umožňující využívání sbírky pro vzdělávací, výchovné a badatelské účely a optimálně umožňující realizaci správy sbírky a manipulaci se sbírkovými předměty.
- Pro ochranu sbírky před nepříznivými vlivy prostředí nestačí tyto vlivy pouze monitorovat a výsledky měření archiovat, ale musí být stanoveny postupy, jak na výsledky měření reagovat.
- Protože i stálá expozice je vlastně depozitářem, musí být věnována odpovídající pozornost i uložení a ochraně vystavených sbírkových předmětů-exponátů.
- Nezbytná je ochrana sbírkových předmětů v depozitářích i ve stálých expozicích před krádežemi, vloupáním a požáry. Účinnost takové ochrany roste s kvalitou správy sbírek, s existencí a kvalitou vnitřních norem, zejména „Režimu pro zacházení se sbírkou nebo jednotlivými sbírkovými předměty“ a s kontrolou jejich dodržování.
- Poskytnutí sbírkových předmětů k dočasnému užívání jiné právnické nebo fyzické osobě v tuzemsku nebo v zahraničí nezbavuje správce sbírky odpovědnosti za jejich uložení, ochranu a bezpečnost.

Je tedy optimální ukládání a ochrany sbírkových předmětů v depozitářích a stálých expozicích „vědou“? Samozřejmě, že je! Ale ne zas až tak velkou, pokud se správce sbírky řídí uvedenými obecnými zásadami a neztrácí ze zřetele, proč to vlastně všechno dělá.

Autor textu: RNDr. Jiří Žalman